Redacţiunea, Administraţiunea şi Tipografia:
BRAŞOVU, piaţa mare Nr. 22
Scrisorĭ nefrancate nu se primescŭ. Manuscripte nu se retrimitŭ!
Birourile de anunciuri:
Braşovŭ, piaţa mare Nr. 22.
Inserate mai primescŭ în Viena Rudolf Mosse, Haasenstein & Vogler (otto Maas), Heinrich Schalek, Alois Herndl, M. Dukes, A. Oppelik, J. Dannebérg; în Budapesta: A. V. Goldberger, Anton Mesei, Eckstein Bernat; în Frankfurt: G. L. Daube; în Hamburg: A. Steiner.
Preţulŭ inserţiunilorŭ; o seriă garmondŭ pe o colónă 6 cr. şi 30 cr. timbru pentru o publicare. Publicărĭ mai dese după tarifă şi învoială.
Reclame pe pagina III-a o seriă 10 cr. v. a. séu 30 banĭ.

GAZETA TRANSILVANIEI

ANULU LIII.

„Gazeta“ ese în fiecare ḑi

Abonamente pentru Austro-Ungaria:
Pe unŭ anŭ 12 fl., pe şése lunĭ 6 fl., Pe treĭ lunĭ 3 fl.
Pentru România şi străinătate:
Pe unŭ anŭ 40 francĭ, pe şése lunĭ 20 francĭ, pe treĭ lunĭ 10 francĭ.
Se prenumeră la tóte oficiele poştale din întru şi din afară şi la dd. colectorĭ.
Abonamentulŭ pentru Braşovŭ:
la administraţiune, piaţa mare Nr. 22, etagiulŭ I.: pe unŭ anŭ 10 fl., pe şése lunĭ 5 fl., pe treĭ lunĭ 2 fl. 50 cr. Cu dusulŭ în casă: Pe unŭ anŭ 12 fl. pe şése lunĭ 6 fl., pe treĭ lunĭ 3 fl. Unŭ esemplarŭ 5 cr. v. a. séu 15 banĭ.
Atâtŭ abonamentele câtŭ şi inserţiunile suntŭ a se plăti înainte.

Nr. 95. Braşovŭ, Sâmbătă 28 Aprilie (10 Maiu) 1890.

Braşovŭ, 27 Aprilie st. v.

Ce confusiune piramidală a produsŭ teoria scrîntită a maghiarisării în capetele celorŭ carĭ o profesézá adĭ, se póte vedé lămuritŭ din pasagiulŭ, cu care fóia guvernamentală „Nemzet“ încheiă observările, ce le face — după cum amŭ mai amintitŭ — în contra justei afirmărĭ a deputatului Mocsary, că statulŭ şi legislaţiunea n'au îndreptăţirea de a maghiarisa. Numita fóiă ḑice adecă:

„Leala şi faţă cu naţionalităţile *peste mĕsură mărinimósa* naţiune maghiară a enunciatŭ prin lege egala îndreptăţire a naţionalităţilorŭ; dér niciodată ea n'a enunciatŭ *egala îndreptăţire a naţionalităţilorŭ cu naţiunea.* Pentru-că sĕ nu-şĭ uite locuitorii *străinĭ* din Ungaria de acea distincţiune, că *Maghiarulŭ* nu e naţionalitate în acéstă ţéră, ci naţiune; ţéra acésta este locuită şi de *naţionalităţĭ străine* şi statulŭ acesta are şi cetăţenĭ de limbĭ străine, dér statulŭ acesta e—statŭ *maghiar*“.

Era lucru firescŭ că pe cărarea forţii brutale, pe care au pornitŭ maghiarisatorii modernĭ, vor ajunge cu timpulŭ la acelŭ gradŭ de aberaţiune mentală, ca sĕ declare în publicŭ, că maioritatea covêrşitóre a locuitorilorŭ acestui statŭ este compusă totŭ numai din străinĭ.

Décă odată se póte susţiné aşa ceva într'unŭ articulŭ alŭ celei mai de frunte foi a guvernului, de ce sĕ nu se susţină, că ceea ce tótă lumea vede şi cunósce că e albŭ nu e albŭ, ci e negru.

In pasagiulŭ citatŭ „Nemzet“ face amintire de legea dela 1868 „despre egala îndreptăţire a naţionalităţilorŭ“, lege faimósă, însĕ numai pe hârtiă, şi ḑice, că naţiunea maghiară peste „mĕsură marinimósă“ a vrutŭ prin acéstă lege sĕ decreteze numai egala îndreptăţire a naţionalităţilorŭ, ér nu egala lorŭ îndreptăţire cu naţiunea.

Fóia guvernului cere sĕ se facă „distincţiune“ între naţionalitate şi naţiune, susţiindŭ, că Maghiarii, şi numai Maghiarii suntŭ naţiune, ér ceilalţĭ — adecă după ea „străinii“ — suntŭ naţionalităţile.

Cu modulŭ acesta „Nemzet“ declară, că naţionalităţile nu facŭ parte din „naţiunea politică ungară, unitară şi nedespărţită“, de care vorbesce legea amintită din 1868 în întroducerea ei şi că prin urmare acésta „naţiune“ este cu totulŭ deosebită de naţionalităţĭ.

De aicĭ urméză logicŭ, că naţionalităţile nu suntŭ cetăţenĭ ai Ungariei, căcĭ de ar fi cetăţenĭ ar trebuĭ sĕ facă şi ele parte, în sensulŭ legei de naţionalitate, din „naţiunea politică“ şi atuncĭ ar cădé „distincţiunea“ fóiei guvernamentale, după care numai Maghiarii formézá „naţiunea“.

Étă ce se ḑice în legea din 1868: „Toţĭ cetăţenii Ungariei formézá după principiile fundamentale ale constituţiunii în privinţa politică o naţiune...., a căreia membru egalŭ îndreptăţitŭ e fiecare cetăţénŭ, ţină-se elŭ de orĭ şi ce *naţionalitate.*“

Legea declară dér că tóte naţionalităţile la olaltă forméză „naţiunea“ şi că în astă privinţă sunt egalŭ îndreptăţite. Aşadér şi Maghiarii numai ca naţionalitate au putut fi puşĭ alăturĭ cu celelalte naţionalităţĭ în conceptulŭ politicŭ de „naţiune.“

„Nemzet“ însĕ pretinde că numai ei suntŭ naţiunea, ér noi suntemŭ nisce străinĭ, carĭ atêrnămŭ dela graţia „naţiunei.“

Ce-i dreptŭ, fóia guvernului, a lovitŭ prin acésta cuiulŭ în capŭ, caracterisândŭ situaţiunea de faţă cum se presentă ea în realitate.

In realitate, naţionalităţile nemaghiare suntŭ tractate adĭ ca nisce horde străine venite în ţéră erĭ alaltăerĭ, de când a ieftinitŭ d-lŭ Baross tarifa căilorŭ ferate, şi în privinţa acésta au nemerit'o cei dela „Nemzet“ cu distincţiunea lorŭ.

Dér nu vĕdŭ ei la ce resultatŭ ajungŭ cu teoria lorŭ nebună? Nu vĕdŭ, că declarândŭ pe Nemaghiarĭ ca străinĭ şi puindu-i faţă în faţă cu naţiunea maghiară, nu facŭ alta, decâtŭ constată că adĭ statulŭ ungarŭ are numai cincĭ milióne de cetăţenĭ, căcĭ toţĭ ceilalţĭ suntŭ naţionalităţĭ străine fără drepturĭ şi fără patriă?

Apoi sĕ nu te minunezĭ şi sĕ nu'ţĭ facĭ cruce, când veḑĭ la ce gradŭ de orbiă şi de nebuniă i-a adusŭ teoria forţei brutale pe aceştĭ ómenĭ?

Rĕspunsŭ

la comunicatulŭ semioficiosŭ publicatŭ în 1 Aprilie a. c. în ḑiarele guvernamentale „Nemzet“, „Kolozsvár“ şi „Hermannstädter Zeitung“, privitorŭ la „Apelulŭ“ din „Gazeta Transilvaniei“ Nr. 26.

(Urmare şi fine.)

III. Actulŭ fundaţionalŭ.

Oficiosulŭ dela „Nemzet“ afirmă: „*pretensiunea acésta* — adecă, ca în cele patru clase superióre limba de propunere sĕ fiă cea maghiară — *de altfelŭ e intemeiată pe actulŭ fundatorului*“.

Inainte de tóte 'mĭ permitŭ a observa, că décă d-lŭ corespondentŭ voesce a critica, placă mai întâiu sĕ înveţe măcarŭ legile fundamentale ale criticei. La criticarea orĭ şi cărui obiectŭ se recere din partea criticului a) sĕ cunóscă bine materia, ce voesce a o critica şi punctele de vedere din carĭ este a se judeca. b) spiritulŭ timpului şi impregiurările în care s'a efectuitŭ.

Aceste puncte mai marcante totŭ omulŭ, care are intenţiunea de a critica, trebue sĕ le aibă în vedere.

Considerândŭ dér şi noi *actulŭ fundaţionalŭ* alŭ institutului pe *basa* căruia (?) guvernulŭ se simte îndreptăţitŭ a întroduce limba maghiară ca limbă de propunere în gimnasiulŭ superiorŭ gr. cat. românŭ, vedemŭ mai întâiu, că **acestŭ documentŭ se ţine de sfera pedagogiei,** ér nu de sfera politică; pentru aceea în apreţiarea şi judecarea lui principiile **dătătóre de tonŭ,** de carĭ orĭ şi care criticŭ trebue sĕ se ţină: **suntŭ principiele fundamentale ale pedagogiei raţionale, érĕ nu principiele politice.**

Trebue dér, ca criticulŭ sĕ şi înfăţişeze acele impregiurărĭ, cărora le datoresce esistinţa acestŭ actŭ fundaţionalŭ; şi în acelaşŭ timpŭ sĕ-şĭ înfăţişeze şi spiritulŭ séu inriurinţa sub care s'a formulatŭ aşa precum esistă. De aceea nu este permisŭ a judeca *unŭ actŭ*, ca celŭ din cestiune, după împrejurările nefericite ce domineză adĭ *şi din punctŭ de vedere alŭ maghiarisărei*; ci trebue sĕ fiă judecatŭ obiectivŭ. Pentru orientarea onor. lectorĭ vomŭ desfăşura istoriculŭ limbei de propunere la gimnasiulŭ gr. cat. românescŭ din Beiuşŭ, ca aşa în *judecata* nóstră sĕ fimŭ câtŭ se póte mai obiectivĭ.

Episcopulŭ de piă memoriă alŭ diecesei Oradane, Samuilŭ Vulcanŭ, convinsŭ fiindŭ prea bine despre starea nefericită în care se află poporulŭ românescŭ şi despre împregiurările triste în carĭ trăiau Românii şi carĭ îlŭ ţineau într'o întunecime adêncă: pentru ca încâtva sĕ'lŭ mângăie revĕrsându-i şi lui o radă de lumină binefăcĕtóre şi dătătóre de viéţă, s'a decisŭ a ridica unŭ altarŭ muselorŭ române în acele locurĭ sĕlbatice şi separate, ca aşa sĕ li-se îmbiă şi lorŭ ocasiunea de a întra în templulŭ culturei şi alŭ civilisaţiunei adevĕrate creştinescĭ. Pentru acestŭ scopŭ sublimŭ a ridicatŭ în opidulŭ Beiuşŭ, comitatulŭ Bihorŭ, scóle elementare şi unŭ gimnasiu inferiorŭ cu 4 clase la anulŭ 1829, érĕ în anulŭ 1836 l'a ridicatŭ la gimnasiu mare cu 6 clase.

Şi cumcă aceste şcolĭ le-a ridicatŭ **specialŭ pentru naţiunea românéscă,** se vede apriatŭ din mai multe pasage ale actului fundaţionalŭ. Anume, la începutŭ se dice: „Deus in adjutorium meum intende et hanc meam intentionem adjuva. Infrascriptus in emolumentum publicum, **imprimis vero, in utilitatem et culturam nationis romanae** opiset culturae omnino indagae“ etc.

Erĕ într'altŭ locŭ: „*ac quoniam* **hoc Institutum praeferenter pro natione Valachica fundatum sit,** *Ortographie ad aviticas latinas litteras reducendae, Grammaticae, item ac Literaturae Valachicae* **peculiaris** *reflexio habeatur.*“

In acestŭ punctŭ adecă, că gimnasiulŭ din Beiuşŭ este fundatŭ pentru naţiunea românéscă şi domnii dela guvernŭ se vĕdŭ a consimţi cu noi. Insĕ este controversă între guvernŭ şi între clerulŭ gr. cat. românŭ din diecesa Oradiei marĭ într'aceea, că guvernulŭ adĭ pretinde, ca limba de propunere în gimnasiulŭ de Beiuşŭ sĕ fiă în clasele superióre cea maghiară, şi încă precum cutéză comunicatulŭ semi-oficiosŭ a afirma fără ruşinare „acéstă pretensiune a guvernului este întemeiată pe actulŭ fundaţionalŭ (?) — érĕ clerulŭ diecesanŭ nu voiesce sĕ abdică de dreptulŭ sĕu, de a susţiné şi mai departe institutulŭ cu *caracterulŭ sĕu gr. cat. românŭ,* **cu limba de propunere românéscă,** după cum acésta a fostŭ în usŭ dela anulŭ 1851 pănă la începutulŭ anului scolasticŭ 1889/90 — pe basa legilorŭ aprobate şi sancţionate de Maiestatea Sa Franciscŭ Iosifŭ I. împĕratŭ şi rege.

Când Episcopulŭ de piă memoriă Samuilŭ Vulcanŭ a întemeiatŭ gimnasiulŭ gr. cat. românŭ din Beiuşŭ, e lucru naturalŭ, că nicĭ n'a pututŭ cugeta la aşa ceva, *că limba instrucţiunei*, care de vécurĭ era în tóte institutele *limba latină*, peste unŭ deceniu póte sĕ se înlocuéscă cu altă limbă; pentru aceea nicĭ nu a pututŭ, dér nicĭ nu a fostŭ de lipsă sĕ determineze, pe la anulŭ 1829, ca limba de propunere în institutulŭ din Beiuşŭ sĕ fiă cea română, considerândŭ încă şi acea împrejurare, că pe atuncĭ *in tóte gimnasiile din ţéră, numite adĭ „de statŭ“*, limba de propunere *asemenea a fostŭ cea latină.* Şi putemŭ afirma cu tótă siguritatea, că precum în actulŭ fundaţionalŭ Vulcanianŭ nu s'a determinatŭ, ca limba de propunere sĕ fiă cea română, tocmai aşa nicĭ în actele fundaţionale ale gimnasielorŭ de statŭ ungurescĭ şi ale privaţilorŭ nu s'a determinatŭ, ca limba de propunere se fiă cea maghiară.

Schimbarea ce se făcuse însĕ la anulŭ 1844 prin aceea, că s'a întrodusŭ ca limbă de propunere limba naţională, în contra tuturorŭ actelorŭ fundaţionale ce esistau pănă la acelŭ timpŭ, a fostŭ unŭ postulatŭ justŭ alŭ timpului.

Principiele fundamentale ale pedagogiei moderne, adecă *principiulŭ intuitivŭ*, stabilitŭ prin Ver. Baco şi aplicatŭ mai târḑiu fórte corectŭ şi faţă de limba maternă a fiă-cărei poporaţiunĭ, prin care s'a **pusŭ tot-odată prima pétră a educaţiunei naţionale la tóte popórele,** a produsŭ o mare schimbare cătră finea seculului trecutŭ în tótă Europa, şi aşa acéstă schimbare, ca adecă în instrucţiune sĕ se inducă sistemulŭ *inducţiunei şi educaţiunea sĕ fiă tot-odată naţională* a trebuitŭ sĕ sguduéscă şi sistemulŭ instrucţiunei, ce era în vigóre în Ungaria cu atâtŭ mai vêrtosŭ, cu câtŭ Ungaria, în respecte didactice e supusă cu totulŭ influinţei germane, căreia îi datoresce şi cultura, cu care se póte lĕuda adĭ.

Insĕ sĕ ia bine în sémă domnii de la guvernŭ, că *acestŭ principiu este unŭ principiu generalŭ, unŭ fundamentŭ solidŭ alŭ educaţiunei, care trebue sĕ fiă aplicatŭ în educaţiunea fiăcărei naţiunĭ.*

Introducêndŭ dér Ungurii în gimnasiele lorŭ, după postulatulŭ timpului, acestŭ principiu salutarŭ, au pusŭ o *nouă basă educaţiunei* moderne, *adecă educaţiunei naţionale*, care singură este factorulŭ celŭ mai potentŭ de a da o *viuă espresiune caracterului fiăcărui poporŭ.* Acéstă faptă a fostŭ într'adevĕrŭ pedagogică. In acéstă privinţă îi dau totŭ dreptulŭ d-lui Nicolau Bartha, care apreţiândŭ o nouă carte a eruditului pedagogŭ Dr. Lud. Felméry ḑice:

„Nincs a nevelési rendszernek nagyobb büne, mintha az nem alkalmazkodik a nemzeti sajátságokhoz, viszonyokhoz, felfogáshoz. És nem lehet a nevelés célját jobban eltéveszteni, mintha az nem tüzi feladatul a nemzeti egyéniség kidomboritását. A ki németül formálja a magyar gyermeket, a természet östörvényein tesz hitvány erőszakot s egyszersmind összetépi az emlékeknek, a hagyományoknak, az együtt érzésnek és a haza szeretetnek legszentebb szálait“.

Acesta este unŭ principiu nerĕsturnabilŭ alŭ pedagogiei, şi ce afirmă d-lŭ Bartha respective d-lŭ Felméry ca membri ai naţiunei ungurescĭ: *totŭ aceea şi totŭ din acele respecte afirmămŭ şi noi, ca membri ai unei naţiunĭ compacte, ai naţiunei românescĭ, pentrucă: „quod uni justum alteri aequum est“.*

Din acestŭ punctŭ de vedere judecândŭ, noi declarămŭ, cumcă *introducerea limbei maghiare* la anulŭ 1844, ca limbă de propunere în gimnasiele naţionale, respective în gimnasiulŭ din Beiuşŭ, *a fostŭ o faptă nu numai nelogică, ci chiar unŭ pĕcatŭ comisŭ în contra principiului mai susŭ desvoltatŭ.* In tenórea acestui principiu pedagogicŭ, în gimnasiulŭ din Beiuşŭ trebuia încă atuncĭ sĕ se întro-

ducă limba românéscă, ca limbă de propunere, pentru-că sciţĭ prea bine, că *în Ungaria Românii, pentru a cărora cultură s'a înfiinţatŭ acestŭ institutŭ, suntŭ unŭ milionŭ şi jumĕtate, carĭ locuescŭ în masse compacte, carĭ formézĕ o naţiune,* care şi ea îşĭ are limba sa din darulŭ lui Dumnedeu, ca şi Ungurulŭ, şi pentru a căreia conservare şi cultivare este datorŭ a se lupta orĭ şi care Românŭ.

Décă dér, după domnulŭ Bartha, *comite unŭ pĕcatŭ în contra legilorŭ naturei acela care cresce pe unŭ Ungurŭ în limba germană, óre sĕ nu fiă* **totŭ asemenea pĕcatŭ a cresce pe unŭ Românŭ în limba maghiară,** a cărorŭ limbă şi caracterŭ se deosebesce „toto coelo“ şi nu are absolutŭ nicĭ o legătură cu limba şi caracterulŭ Românului? Tótă lumea, scie şi credŭ că şi oficiosulŭ dela „Nemzet“, — că Românulŭ e de rassă latină şi Ungurulŭ de rassă tatară-mongolică. Nu este dér neapĕratŭ de lipsă, ca şi educaţiunea Românului sĕ fiă naţională corĕspundĕtóre firei lui, ca a tuturorŭ poporelorŭ carĭ tindŭ la o adevĕrată cultură?

Din acestŭ punctŭ de vedere pornindŭ şi judecândŭ trebue sĕ afirmămŭ din nou, că întroducerea limbei maghiare, ca limbă de propunere în gimnasiulŭ gr. cat. românŭ din Beiuşŭ la anulŭ 1844, *a fostŭ în contra legilorŭ naturei, a principiilorŭ pedagogiei* şi totodată unŭ *abusŭ* de putere comisŭ de unii ómenĭ preocupaţĭ de vederĭ politice, carĭ atuncĭ preparau naţiunea unguréscă la revoluţiunea ce isbucnì cu tótă furia la anulŭ 1848.

Vedĭ, domnule oficiosŭ, că provocarea d-tale la acestŭ faptŭ, care a urmatŭ actului fundaţionalŭ, — prin care voescĭ a justifica faptulŭ nepedagogicŭ comisŭ faţă cu gimnasiulŭ românescŭ din Beiuşŭ, este „*o mare greşélă logică.*“

Din cele premise ne putemŭ convinge, că limba maghiară într'adevĕrŭ a fostŭ întrodusă la anulŭ 1844, ca limbă de propunere în şcólele nóstre naţionale şi în specie în gimnasiulŭ din Beiuşŭ, prin unŭ abusŭ de putere, călcându-se în picióre tóte legile pedagogice.

O éră nouă a rĕsăritŭ însĕ pe orisontulŭ pedagogiei, pentru gimnasiile din regatulŭ ungarŭ, la anulŭ 1849 sub ministerulŭ marelui pedagogŭ, contele Leo Thun, despre care chiar şi Ungurii recunoscŭ, că pentru reorganisaţiunea nouĕ a gimnasiilorŭ din ţéră a făcutŭ mai multŭ într'unŭ anŭ ca alţii într'unŭ deceniu şi *că sistemulŭ întrodusŭ de elŭ*, atâtŭ în şcólele elementare, câtŭ şi în cele medie, *a fostŭ fórte corectŭ* şi din punctŭ de vedere pedagogicŭ a produsŭ fórte multŭ bine.

Acestŭ ministru vĕdêndŭ, că naţiunea românéscă în tótă Ungaria numai acestŭ unicŭ institutŭ îlŭ are în interesulŭ progresărei culturei naţionale române, prin literile trimise comitelui supremŭ din Bihorŭ, provocà direcţiunea superióră de instrucţiune ca *sĕ fiă cu speciala atenţiune la reorganisarea gimnasiului din Beiuşŭ, deóre-ce acesta este uniculŭ gimnasiu naţional românŭ.* Pe basa acésta s'a ţinutŭ o conferinţă didactică în Beiuşŭ sub presidiulŭ episcopului de piă memoriă Br. Vasiliu Erdélyi (vedĭ Apelulŭ). Acéstă conferinţă s'a începutŭ cu cetirea literilorŭ ministrului conte Leo Thun, a cărora tenóre este:

„Lectae sunt Litterae Sue Excellentiae Ministri Cultus ad Supremum Comitem Districtus Magno-Varadinensis ddto 29-nae Decembris anni 1850 Nro 9,943/17 editae, virtute quarum Jurisdictio scholastica praefati Districtus provocatur **ad peculiarem reflexionem gimnasii huius habendam eo imprimis motivo, quod hoc unicum sit in toto regno gimnasium gentis romanae, quod non modo a totali collapsu praeservari, sed et quo ocyus iuxta praescriptum systema organisari cupit idem Excell. Minister.**

Vedĭ, acésta însemnéză a fi pedagogŭ!

Mai departe punctulŭ 2) Determinatum est: *Plurimas casque ponderosas deposcere causas hocce gimnasium maius organisandum* etc.

5) Determinatum est: **Cum gimnasium hoc sit nationale romanum, altissimae intentioni conformiter linquam institutionis romanam esse debere.** etc.

Aceste decisiunĭ s'au şi aprobatŭ de înaltulŭ ministerŭ de culte (vedĭ Apelulŭ) la anulŭ 1851, în 8 Iulie. Tóte acestea au fostŭ confirmate de Impĕratulŭ şi Regele Ungariei, Franciscŭ Iosifŭ I, cum se vede din următórele:

„Sacratissima, Caesareo-Regia et Apostolica Maiestas, hodie gloriosissime regnans Austriae Imperator *Franciscus Iosephus I-mus... petitis nationis romanae paterne succurit* clementissima resolutione ddto 18 vae Septembris anni 1853 emanata, **vicuius reorganisationem Gimnasii Belenyessiensis in completum 8 classium gimnasium confirmare clementissime dignabatur.**“

Din aceste numai orbulŭ nu vede, că dreptulŭ limbei române, ca limbă de propunere, se baséză pe decretulŭ Ministrului de Culte şi pe sancţionarea Maiestăţii Sale,—care s'a îndurat a sancţiona esistinţa gimnasiului gr. cat. românŭ cu limba de propunere românéscă, pentru-că deja dela 1851 limba de propunere a fostŭ cea română—şi pe pracsa de 40 de de anĭ, cum s'a şi propusŭ până la anul şcolasticŭ 1889, când prin ordinaţiunea guvernului diecesanŭ cu data 18 Sept. 1889 s'a **impusŭ** corpului didacticŭ întroducerea limbei maghiare, ca limbă de propunere în gimnasiulŭ **românescŭ** din Beiuşŭ.

Acesta este istoriculŭ adevĕratŭ alŭ taselorŭ prin carĭ a trecutŭ gimnasiulŭ gr. cat. românescŭ, cu privire la limba de propunere, până la anulŭ 1890. Cunoscêndŭ acuma bine istoriculŭ limbei instituţiunei gimnasiului, vomŭ putè fórte uşorŭ şi în modŭ evidentŭ combate tóte pretenţiunile carĭ şi-le forméză duşmanii aprigĭ ai naţiunei nóstre, faţă de acestŭ institutŭ românescŭ, care esistă adĭ pe teritorulŭ Ungariei.

Oficiosulŭ dela „Nemzet“ afirmă, „*că pretensiunea d-lui Csaky,* adecă, ca în cele patru clase superióre limba de propunere sĕ fiă cea maghiară — *de altfelŭ e întemeiată pe actulŭ fundaţionalŭ.*“ Şi cum probéză acésta?

„*Fiindcă documentulŭ acesta nu dice numai aceea ce citéză scriitorulŭ articulului* — (aşadér totuşĭ recunósce şi oficiosulŭ, că şi ceea ce citéză întru adevĕrŭ se cuprinde în actulŭ fundaţionalŭ. — Ce mirare?) „*ci mai conţine şi alte dispoşiţiunĭ pe carĭ scriitorulŭ articulului află de bine a-le retăcé!*“

Sĕ vedemŭ dér acuma, **carĭ suntŭ acele dispuseţiunĭ,** pe carĭ d-lŭ corespondentŭ le află atâtŭ de ponderóse pentru rectificarea pasului greşitŭ alŭ d-lui ministru, despre care dice, că noi amŭ aflatŭ de bine a le retăcé?

a) „Fundatorulŭ spune hotărîtŭ, că gimnasiulŭ din Beiuşŭ va avé sĕ se ţină **de acelŭ sistemŭ** — dér n'a înţelesŭ maghiarisarea, ci disposiţiunile ministrului faţă de studiu, pentru-că acestŭ dreptŭ îi compete ministeriului, éră nu dreptulŭ de a determina limba într'unŭ gimnasiu gr. cat. românŭ — **de invĕţămêntŭ,** care este prescrisŭ pentru tóte gimnasiile în regatulŭ Ungariei, séu pe atuncĭ sistemulŭ de învĕţămêntŭ aşa numitŭ **„Ratio educationis“,** care a fostŭ obligătorŭ pentru tóte şcólele medii catolice din ţéră.

Ca sĕ ne putemŭ orienta şi în acéstă privinţă, trebue sĕ fimŭ *in clarŭ cu actulŭ fundaţionalŭ şi cu conceptele* despre care e vorba atâtŭ în actulŭ fundaţionalŭ, câtŭ şi în observările comunicatului semi-oficiosŭ.

Inainte de tóte observămŭ, pentru orientarea publicului, că Episcopulŭ de piă memoriă Samuilŭ Vulcanŭ cu privire la gimnasiulŭ gr. cat. românŭ din Beiuş *are două* acte fundaţionale, dintre carĭ primulŭ s'a sancţionatŭ în 5 Febr. 1828 Nr. 3241, pe basa căruia s'au ridicatŭ şcóle normale şi gimnasiulŭ superiorŭ cu 4 clase; éră alŭ doilea în anulŭ 1836 pe basa căruia s'au deschisŭ încă 2 clase şi aşa în anulŭ 1836 gimnasiulŭ gr. cat. românŭ din Beiuşŭ deja era cu 6 clase.

In prima fundaţională cu respectŭ la *sistemulŭ* de care avea sĕ se ţină gimnasiulŭ din Beiuşŭ se dice: „*Fundatio haec, non obstante privata fundi administratione, publicis litterariis institutis accensenda,* **publicae** *parebit* **Inspectioni** — etc.

Ce se cuprinde dér în acest document aşa de marcantŭ, pe basa căruia Ungurii dela guvernŭ se simtŭ îndreptăţiţĭ a întroduce limba maghiară, ca limbă de propunere într'unŭ gimnasiu gr. cat. românŭ? Putemŭ afirma, că nimica. Pentru-că, în acestŭ actŭ ce e dreptŭ se dice: „Fundatio haec non obstante privata fundi administratione, publicis litterariis institutis accensenda, adecă: *fundaţiunea acésta deşi administrarea fondurilorŭ este privata totuşĭ institutulŭ este de a se numĕra între alte instituţiunĭ literare publice;* pentru-că în ţéră suntŭ mai multe institute, fundate de ómenĭ privaţĭ, al cărorŭ caracterŭ este privatŭ, d. es. gimnasiulŭ din Şimleulŭ Silvaniei, cu alte cuvinte, testimoniile produse din asemeni institute private, n'au valóre de documente publice, ci numai caracterŭ privatŭ. D. es. trecêndŭ cutare studentŭ din unŭ gimnasiu privatŭ la altulŭ publicŭ, trebue sĕ se supună din nou la esamenŭ, şi după judecata adusă se admite în cutare clasă, pentru care s'a aflatŭ aptŭ. Aşadér fundatorele institutului din Beiuşŭ s'a îngrijitŭ încă dela începutŭ, ca gimnasiulŭ fundatŭ de dênsulŭ sĕ aibă caracterŭ publicŭ, éră nu privat. Şi pentru aceea l'a pusŭ sub *imediata supra-inspecţiune* séu supraveghiare a statului, cum suntŭ supuse tóte institutele de caracterŭ publicŭ; numai acésta se vede din actulŭ fundaţionalŭ, unde se afirmă „*publicae parebit inspectioni.*“ Insĕ din aceste cuvinte încă nu se justifică şi nicĭ nu se póte esplica actulŭ de volnicià alŭ guvernului: pentru-că tótă lumea cu carte, ba şi laiculŭ fără carte póte sci, *că ce înţelesŭ* are cuvêntulŭ „*inspectio*“, adecă supraveghiare (felügyelet); ba scie şi Ungurulŭ ce însémnă „*inspectios*“. Eră cumcă odinióră sĕ fi însemnatŭ acestŭ cuvêntŭ ceea ce i-se atribue astădĭ şi sĕ fi datŭ dreptulŭ de a dispune totodată ca limba de propunere a unui institutŭ românŭ sĕ-o înlocuéscă cu cea maghiară, acésta omŭ, care are numai puţină minte sănĕtósă, nu o póte crede.

In alŭ doilea actŭ fundaţionalŭ, la decretulŭ memoratŭ se mai adauge: „*consequenter quemadmodum* **in cunctis litterariae administrationis partibus** *stricte, unice et immediate a regia superiore per districtum litterarium M. Varadinensem scholarum et studiorum Directione dependebit*“. etc.

Din acestŭ decretŭ *resultă dér clarŭ* ce dreptŭ de ingirenţă are guvernulŭ asupra institutului din Beiuşŭ; adecă ne spune apriatŭ prin cuvintele „incunctis litterariae administrationis partibus... a Directione dependibit“.

Aceste cuvinte însĕ nu însémnă altceva decâtŭ, **cà în tóte lucrurile administrative literarie** va depinde dela Inspectorele superiorŭ din Oradea-mare, adecă în privinţa administraţiunei pedagogice şi didactice stă totdéuna sub conducerea guvernului statului. Din aceste nicĭ cu cele mai cutezătóre sofisome nu veţĭ putè isbuti sĕ argumentaţĭ dreptulŭ, pe care diceţĭ, că se baséză pretensiunea guvernului, pentru-că cuvêntulŭ acesta **administratio** niciodată nu a involvatŭ dreptŭ de a determina limba de propunere într'unŭ gimnasiu gr. cat. românŭ.

Atâta dovedescŭ actele fundaţionale, şi altceva nimicŭ.

Din aceste resultă, că gimnasiulŭ gr. cat. românŭ din Beiuşŭ *este supusŭ* **supraveghereĭ** *statului* şi cumcă în urmarea acestei supraveghere trebue sĕ se acomodeze *sistemului*, respective *planului de învĕţămêntŭ prescrisŭ pentru tóte scólele catolice.*

Aşa pe timpulŭ înfiinţării gimnasului, la anulŭ 1829, era sistemulŭ *Ratio-educationis.* — Eră dela 1883 *Tanterv.*

Altceva de aicĭ nu resultă.

Cumcă aceste sisteme s'au şi ţinutŭ în gimnasiulŭ din Beiuşŭ se vede din rapórtele anuale ale institutului.

Acuma sĕ'mĭ permită oficiosulŭ d-lui Csaky sĕ-i punŭ întrebarea, cum va póte d-sa argumenta din *sistemulŭ* numitŭ *Ratio educationis* dreptulŭ ministrului de a dispune, ca limba de propunere cea românéscă, întărită odată prin legile citate, sĕ se înlocuéscă cu cea maghiară, când pe timpulŭ acela nicĭ limba maghiară nu era studiu ordinarŭ în gimnasiele statului??

Scie d-sa pré bine, séu măcarŭ ar trebui sĕ scie, că prin asemenĭ planurĭ de „*învĕţămêntŭ*“ se ficséză numai *studiile ce trebue sĕ se propună precum şi orele,* şi scie şi aceea, că *sistemele* de învĕţămêntŭ *nici-odată n'au fostŭ învestite* cu puterea de a dispune, ca în gimnasiile confesionale sĕ dispună cu limba de propunere după placŭ; pentru că acestŭ dreptŭ în tóte timpurile, până chiar şi în dilele nóstre, este asiguratŭ fundatorilorŭ séu susţinĕtorilorŭ institutelorŭ publice, orĭ private.

„*Dér fiindcă de atuncĭ încóce nu avem alte legĭ pentru şcólele medii aduse pe cale constituţională...*“

Acéstă aserţiune este adevĕrată, însĕ totuşĭ este adevĕratŭ şi aceea, că **institutulŭ** diecesanŭ gr. cat. românŭ din diecesa Oradiei marĭ 'şĭ **are drepturile,** respective legile sale pe carĭ se baséză limba de propunere română a institutului, anume: legea din 1851 aprobată de ministeriu şi sancţionată de Maiestatea Sa Franciscŭ Iosifŭ I. împĕratŭ şi rege apostolicŭ; apoi are lege adusă în sinodulŭ diecesanŭ ţinutŭ la anulŭ 1882 unde se dice: **Fiindcă acest gimnasiu cu limba de propunere românéscă** etc., apoi praxa de 40 de anĭ; aceste tóte suntŭ drepturile institutului garantate şi întărite prin legea din 1883, art. XXX. §. 71 le aprobă în următórele: **„dreptulŭ juridicŭ şi caracterulŭ institutelorŭ séu catolice séu... prin acéstă lege nu se alteréză.** Aşadér avemŭ dreptŭ de a pretinde, ca limba română sĕ fiă susţinută şi mai departe, ca limbă de propunere.

Provocarea comunicatului semi-oficiosŭ la acea imprejurare, că gimnasiulŭ n'a avutŭ autonomiă, e de totŭ ridiculósă. Pentru ca sĕ vedemŭ, ce valóre are *autonomia* de astădĭ în Ungaria, cred că va fi destulŭ déca vomŭ *reflecta* numai la casulŭ petrecutŭ nu de multŭ în Nyustya (Hnuşt): „*Sapienti sat*“.

b) Se mai provócă d-lŭ corespondentŭ la următorulŭ pasagiu din literile fundaţionale:

„Cui — adecă linquae Valachicae — addiscendae commodissimae videntur duae humaniores classes, et nequid temporis aliis studiis systematicis destinato decerpatur, hora una diei alicuius ferialis in forma studii extraordinarii per alterutrum humaniorum Professorem omnihebdomada tradatur“.

Din acestŭ decretŭ făcêndu-şĭ conclusiune, afirmă oficiosulŭ: „că înainte de 1848 limba română se preda numai *ca studiu estra-ordinarŭ, câte o óră pe sĕptĕmână în cele două classe superióre ale acestui institutŭ,* ceea ce în sine încă este *argumentŭ decidĕtorŭ pentru postulatulŭ ministrului privitorŭ la limba de propunere*“. Nu e adevĕratŭ!

Binevoesce domnule şi 'mĭ spune fără ruşine, că totŭ pe acele timpurĭ, aşa s'a propusŭ limba maghiară în gimnasiile de statŭ ca şi adĭ? Au nu sci d-ta, că pe acele timpurĭ nicĭ limba maghiară nu se propunea în gimnasiile de statŭ, ca studiu ordinarŭ? Nu a avut dér limba maghiară pe acele timpurĭ asemenea sórte ca limba română?

Şi totuşĭ în asemenea împrejurărĭ grele, ce a făcutŭ fundatorele institutului? — A prescrisŭ ca limba românéscă sĕ se propună baremĭ ca studiu estraordinarŭ, ce dovedesce invederatŭ, că încă şi pe acele timpurĭ a pusŭ fórte mare

temeiu pe limba maternă. Nu însémnă óre acésta faptă atâta, câtŭ a întemeia adĭ unŭ gimnasiu românŭ cu limba de propunere română?

Şi décă mai târḑiu, după fasele cele amintisem mai susŭ, limba maghiară a avansatŭ ca limbă de propunere în gimnasiile ungurescĭ, óre sĕ nu competă tot acestŭ dreptŭ, după legile firei, şi limbei române, de-a fi întrodusă ca limbă de propunere în gimnasiulŭ gr. cat. românescŭ destinatŭ pentru educaţiunea fiilorŭ naţiunei românescĭ? Provocarea la acestŭ actŭ, ca prin aceea sĕ se legitimeze legalitatea postulatului d-lui Csaky, nu este decât o „greşélă logică“. Éră provocarea la faptulŭ istoricŭ din 1844, din acestŭ punctŭ de vedere e de totŭ ridiculă, pentru-că acésta adeveresce numai nesciinţa pedagogică a acelora, carĭ au obtrusŭ limba unguréscă ca limbă de propunere în gimnasiele naţionale nemaghiare.

Provocarea la acea împrejurare, că adecă la iniţiativa Episcopului a adusŭ d-lŭ ministru acea ordinaţiune, încă dovedesce o mare ignoranţă a principiilorŭ pedagogice. Pentru-că „*dato non concesso*“ d-lŭ Csaky şi atuncĭ ar fi trebuit sĕ aibă în vedere scopulŭ culturalŭ alŭ tinerimei, şi greutăţile, cu carĭ se luptă adĭ tótă tinerimea. Scie pré bine d-lŭ Csaky, că plângerile suntŭ la ordinea ḑilei pentru conglomerarea atâtorŭ studii, încâtŭ tinerimea nu e în stare sĕ le consume tóte; cunósce mai departe d-lŭ ministru şi aceea împrejurare, că într'o adunare ce au ţinut'o directorii supremĭ ungurĭ dela gimnasii, punêndu-se întrebarea, că ce felŭ de progresŭ a obţinutŭ tinerimea la maturitate, s'a constatatŭ cu durere, *că din limba maghiară progresulŭ nu e de totŭ îndestulitorŭ*. Şi totuşĭ, după asemenea triste casurĭ d-lŭ ministru cutéză a întroduce limba maghiară ca limbă de propunere într'unŭ gimnasiu românescŭ, care avêndŭ a se lupta cu materiă multă din studii, totŭ odată va trebui sĕ lupte de acuma înainte şi cu greutatea limbii. Acésta însémnă a uşura modulŭ de studiare alŭ tinerimei? Óre nu e acestŭ pasŭ greşitŭ, „o greşélă logică“ şi unŭ tactŭ nepedagogicŭ?

După aceste 'mĭ permitŭ a mai face o observare la postulatulŭ d-lui Csaky, pe care oficiosulŭ sĕu cu totŭ preţulŭ voesce a-lŭ legitima cu actele fundaţionale.

Anume, scie oficiosulŭ, că actele fundaţionale Vulcaniane se referescŭ la gimnasiulŭ gr. cat românŭ din Beiuşŭ, încâtŭ acela a fostŭ cu 6 clase.

Cum póte dér sĕ afirmeze, că postulatulŭ d-lui ministru de a întroduce limba maghiară în cele 4 clase superióre se baséză pe actele fundaţionale? Óre clasele 7—8 se nu aibă dreptŭ de esistinţă, şi décă au, pe ce basă au? Veḑĭ, de acéstă împrejurare şi-a uitatŭ omulŭ lui Csaky, pentru aceea presupunŭ, că acuma în urma urmelorŭ trebue sĕ se convingă, că pe ce basă juridică, adecă de dreptŭ, esistă adĭ a 7 şi a 8 clasă, chiar pe acea basă de dreptŭ **a fostŭ şi trebue sĕ fiă** *în gim. gr. cat. românŭ limba de propunere dulcea* **limbă românéscă.**

Comunicatulŭ din „Nemzet“ făcêndu-şĭ conclusiunea afirmă, „*că limba română, ca limbă de propunere s'a încetăţenitŭ în acestŭ institutŭ numai mai târḑiu pe temeiulŭ* **unei praxe arbitrarie.**“

Rĕspundŭ: nu e adevĕratŭ, cele espuse îlŭ vorŭ convinge, credŭ, în fine şi pe d-lŭ Csaky.

Din cele espuse dér după părerea nóstră resultă:

a) *Că Ministrulŭ* de culte şi instrucţiune publică sĕ fiă totdéuna „*pedagogŭ*“ éră nu „*politicŭ*“, pentru-că politica n'are nicĭ unŭ locŭ în scólele medii.

b) se recere sĕ fiă pedagogŭ mai presusŭ de tóte, pentru-că ca pedagogŭ va sci judeca escesele tinerimei după valórea lorŭ adevĕrată, éră nu din punctŭ de vedere politicŭ.

c) se recere sĕ fiă pedagogŭ, ca aşa sĕ-i zacă la inimă progresulŭ culturalŭ alŭ popórelorŭ conlocuitóre în Ungaria, éră nu maghiarisarea lorŭ.

In urmă pe basa celorŭ espuse declarŭ — ca uniculŭ şi celŭ mai justŭ postulatŭ alŭ clerului gr. cat. românŭ, — **că în interesulŭ inaintărei adevĕratei culturĭ a poporului gr. cat. românŭ din diecesa Oradiei marĭ d-lŭ ministru sĕ binevoiéscă a-şĭ retrage** ordinaţiunea fatală, care e chemată a face imposibilŭ progresulŭ de cultură în institutulŭ diecesei Oradiei-marĭ.

Ér confraţilorŭ mei preoţĭ, pentru orientare în afacerile lorŭ pastorale şi naţionale, le revocŭ în memoriă unŭ viu esemplu din vieţa bisericéscă a latinilorŭ, carĭ constituindu-se în anumite societăţĭ religióse lucră cu puterĭ unite pentru susţinerea şi propagarea maghiarismului încă şi în alte ţerĭ. Anume în societatea S. Ladislau s'a adusŭ pe tapetŭ, că óre se rentéză, ca sĕ dea subsidiu Ungurilorŭ din Bucurescĭ?

Şi s'a rĕspunsŭ, că vorŭ face întrebare Episcopului latinŭ din Bucurescĭ, că împlinescu-şĭ credincioşii condiţiunile faţă cu serviciulŭ divinŭ? Pentru-că, după cum afirmă mai departe, **societatea cu câtă stricteţă aderéză la principiile catolice, tocmai aşa pretinde necondiţioţionatŭ, ca Maghiarii din România sĕ rĕmână Maghiarĭ.** Corespondinţele le conduce Episcopulŭ latinŭ **Schlauch.** Vedeţĭ, fraţilorŭ, cum latinii sciu împreuna principiile religiunei cu pricipiile naţionale!

Şi óre numai noi preoţii românĭ sĕ nu cunóscemŭ valórea acestorŭ principii?

* * *

Din cele espuse, Domnilorŭ şi fraţilorŭ, v'aţĭ pututŭ convinge, că atitudinea Corpului profesoralŭ de pe acel timp faţă de causa sântă, ce o representa, a fostŭ cea mai corectă, şi că corpulŭ didacticŭ fiindŭ la culmea chiămării sale nu se póte agrava cu responsabilitate nicĭ înaintea presentelui, nicĭ a generaţiunei viitóre. V'aţĭ pututŭ convinge, că aceste împregiurărĭ triste au fostŭ numai efectulŭ denunţărilorŭ, ce se făcuseră de către duşmănosulŭ predicatorŭ calvinŭ, care bucina în tótă lumea fără ruşinare, că maghiarisarea gimnasiului gr. cat. românŭ din Beiuşŭ este meritulŭ lui; óre sĕ mai pótă suferi unŭ clerŭ inteligentŭ, cum este clerulŭ diecesei gr. cat. române Oradane, ca unŭ prdicatorŭ calvinŭ *sĕ se amestece, ba chiar sĕ dirigeze* afacerile scolare ale diecesei?

V'aţĭ pututŭ mai departe convinge cu fórte mare amărâciune, că decisiunile sinodului ţinutŭ în anulŭ 1882 adĭ au devenitŭ ilusorie.

Aceste împrejurărĭ grele şi de tristă aducere aminte **urgéză fără amânare ţinerea Sinodului diecesanŭ,** în care rehabilitându-se autoritatea sinodală, nimicită prin o simplă decisiune ministerială şi prin alte decisiunĭ consistoriale, **totodată sĕ se stabiléscă şi afacerea institutului diecesanŭ, din punctŭ de vedere adevĕrat culturalŭ,** faţă cu pretensiunile maghiarisătóre ale înaltului guvernŭ şi încă **în favorulŭ educaţiunei naţionale a generaţiunei presente şi viitóre a poporului românescŭ.**

Pentru aceea clerulŭ gr. cat. românŭ orădanŭ, consciu chiămării sale sânte, şi convinsŭ prea deplinŭ despre tendinţele duşmănóse ale înaltului ministeriu: **de a sufoca esistenţa naţională a poporului românescŭ prin** maghiarisare forţată şi prin legĭ draconice aduse în contra instituţiunilorŭ nótsre culturale.

Convinsŭ mai departe prea bine, *că unŭ poporŭ numai până atuncĭ trăiesce până îşĭ are limba sa naţională* şi'şĭ păstréză aşeḑĕmintele culturale, *carĭ suntŭ conditio sine qua non* pentru desvoltarea culturală şi prosperarea unei naţiunĭ;

Considerândŭ, că limba românéscă este acelŭ mijlocŭ, prin care clerulŭ se rógă lui Dumneḑeu, vestesce evangelia şi administréză cele sânte poporului diecesei;

Considerândŭ în urmă, că *limba este unŭ dreptŭ Dumneḑeescŭ*, care este dată omului ca şi vieţa, pentru a căreia susţinere trebue sĕ luptămŭ:

în urma cestora clerulŭ gr. cat. românŭ din diecesa Oradiei mare declară susŭ şi tare, *că drepturile puţine, ce le are, nu le va sacrifica nicĭ-odată în detrimentulŭ dulcei sale limbĭ, care este unica garanţiă de esistenţă a religiunei şi bisericei gr. cat. române şi a naţiunnei sale.* Acéstă *hotărîre bărbătéscă* a clerului *o justifică şi* totodată o apróbă *literile enciclice* ale pontificelui **Benedict** alŭ XIV, carĭ se începŭ cu „Allatae-sunt“ §. 48. prin următórele:

„ut omnibus perspicua fiat benevolentia, qua sedes Apostolica catholicos Orienthales complectitur, dum praecipit, *ut omnio serventur veteres ipsorum Ritus*, qui neque Catholicae Religioni, neque honestati adversantur, nec a Schismaticis ad Catholicam unitatem redluntibus exposit, ut Ritus suos deserent sed ut Haereses solum ejrent atque execrentur, **exopumtans vehementer ut diversae eoru nationes conserventur non destruantur.**“

Adecă intenţiunea bisericei Catolice este faţă cu Orientalii, ca sĕ-şĭ păstreze ritulŭ lorŭ; afară de aceea éră **doresce forte tare, ca naţionalităţile lorŭ diverse sĕ se conserveze şi sĕ nu se nimicéscă.**

Aceste *suntŭ citate chiar din cartea d-lui Lauran.* Acuma spuneţi'mĭ, Domnilorŭ şi Fraţilorŭ, cum se póte esplica în genere activitatea guvernulu diecesanŭ, şi în specialŭ păşirea fatală a d-lui Lauran în acéstă cestiune atâtŭ de importantă cu cele citate din enciclica pontificelui Romanŭ??

Dreptŭ aceea în urma celorŭ espuse, clerulŭ românŭ gr. cat. adêncŭ pĕtrunsŭ de importanţa cestiunei gimnasiului gr. cat. românŭ din Beiuşŭ, declară cu bărbăţiă resolută, **că mai bine sĕ se dĕrîme zîdurile acelui Sionŭ românescŭ, încâtŭ sĕ nu rĕmână pétră pe petră, decâtŭ ca sĕ-nu fiă naţionalŭ românescŭ.**

Éră acuma în aceea firmă speranţă, că onoraţii cetitorĭ, precum şi domnii dela „Kolozsvár“, în cele espuse vorŭ afla adevĕrulŭ, după care au umblatŭ, punêndu-şĭ întrebarea „care este adevĕrulŭ?“, vĕ ḑicŭ unŭ dulce adio până la revedere în Sinodŭ.

1890, Aprilie. **Sinodanulŭ.**

DIN AFARĂ.

Discursulŭ tronului germanŭ.

Étă cuprinsulŭ, în resumatŭ, alŭ mesagiului cu care împĕratulŭ Vilhelm a deschisŭ parlamentulŭ germanŭ:

Vorbindŭ de cestiunile însemnate ale legislaţiunei, ḑice împĕratulŭ, că o parte din aceste cestiunĭ e de natură fórte urgentă. Astfelŭ e construirea mai departe a legislaţiei pentru ocrotirea lucrătorilor, ţinêndu-se sémă de dorinţele îndreptăţite şi care se potŭ împlini ale poporaţiunei lucrătóre. E vorba aci mai ântêiu de întroducerea odihnei Dumineciilorŭ la lucrătorĭ, de restrîngerea lucrului la femei şi copii, de ordinaţiunĭ legale pentru ocrotirea lucrătorilorŭ contra periculelorŭ pentru vieţă, sănătate şi moralitate, precum şi edarea de ordinĭ de lucru; de întregirea prescripţiunilorŭ asupra cărţilorŭ de lucru, cu scopŭ d'a întări vaḑa părinţilorŭ faţă cu nedisciplina, ce cresce a tinerilorŭ lucrătorĭ; de regularea mai bună a judecătoriilorŭ industriale de arbitri, carĭ sĕ intervină între certele dintre patronĭ şi lucrătorĭ. Tóte acestea suntŭ necesare pentru desvoltarea pacĭnică a raporturilorŭ lucrătorilorŭ. La rêndulŭ ei însĕ Germania împreună cu puterile aliate vorŭ întêmpina cu neclintită hotărîre orĭ-ce încercare de a sdruncina cu violenţa ordinea de dreptŭ. Principiile depuse la conferinţa internaţională din Berlinŭ, ţinută în cestiunea lucrătorilorŭ, vorŭ încolţi ca o sĕmênţă spre binecuvêntarea lucrătorilorŭ din tóte ţĕrile şi nu vorŭ rĕmâné fără rodŭ de unire şi pentru raporturile popórelorŭ între sine.

Suţinerea durabilă a păcii, — ḑice împĕratulŭ — formézâ neconţenitŭ ţelul nisuinţei mele. Potŭ da espresiune convingerei, că mĭ-a succesŭ sĕ întărescŭ la tóte guvernele esterne încrederea în siguranţa politicei mele. Cu mine şi cu înalţii mei aliaţĭ recunósce poporulŭ germanŭ, ca o problemă a imperiului, d'a ocroti pacea prin cultivarea alianţei încheiate pentru apĕrarea nóstră şi a raporturilorŭ amicale esistente cu tóte puterile esterne, pentru a promova bunăstarea şi civilisaţia. Dér pentru esecutarea acestei probleme e nevoiă de puterea armată corĕspunḑĕtóre posiţiunei sale în inima Europei. Orĭ-ce amânare a raporturilorŭ de putere periclitéză echilibrulŭ politicŭ şi cu acésta garanţia pentru succesulŭ politicei îndreptate asupra susţinerei păcii.

De când s'au stabilitŭ basele organisaţiunei nóstre militare pentru unŭ timpŭ anumintŭ, întocmirile militare ale statelorŭ vecine nouĕ s'au estinsŭ şi complectatŭ în mĕsură neprevĕḑută. Nu-i vorbă şi noi ne-amŭ întăritŭ puterea armată, dér acésta n'a fostŭ de ajunsŭ, pentru ca o urnire a întregei situaţiunĭ în nefavórea nóstră sĕ fiă eschisă. O sporire a efectivului de pace şi o sporire a corpurilorŭ de trupe — mai alesŭ pentru artileria de câmpŭ — nu se mai póte amâna. Vi-se va presenta unŭ proiectŭ de lege, după care întărirea necesară a armatei sĕ intre în putere la 1 Octomvre a. c.

Mesagiulŭ arată apoi progresele acţiunei întreprinse în Africa pentru stîrpirea comerţului cu sclavĭ şi pentru ocrotirea intereselorŭ germane. Bugetulŭ imperiului va trebui măritŭ din causa sporirei armatei şi a altorŭ trebuinţe.

Căile strategice rusescĭ.

De câtva timpŭ guvernulŭ rusŭ dă mare atenţiune căilorŭ ferate strategice ale Rusiei. Foile din Moscva anunţă, că consiliulŭ miniştrilorŭ din Petersburgŭ a luatŭ o hotărîre, care obligă pe corónă a cumpĕră tóte căile ferate strategice. Mai departe se construesce în Bialostok (Litvania) o gară centrală pentru tóte liniile ce se întrunescŭ acolo (Petersburgŭ-Varşovia, Brest-Grajevo şi Bialostok-Slonim.) Lucrările pregătitóre au începutŭ deja. In fine, în ḑilele acestea s'a începutŭ construirea unei nouĕ linii strategice dela Losovo până la Kiev.

Tunelŭ de însemnătate strategică.

Englesii au terminatŭ tocmai acum în Asia unŭ tunelŭ de însemnătate strategică, şi anume marele tunelŭ dela Khogiac, între Quettah şi Kandahar, care légă India directŭ cu Afganistanulŭ sudicŭ. Englesii potŭ acum sĕ opréscă repede o înaintare pe acestŭ drumŭ dela nordŭ a trupelorŭ rusescĭ.

Organisarea unei acţiunĭ contra Bulgariei.

O telegramă din Belgradŭ spune, că agitaţiunea în districtele sudice ale Serbiei pentru organisarea unei acţiunĭ în contra sistemului domnitorŭ din Bulgaria ia forme totu mai clare. Guvernulŭ sêrbescŭ îşĭ dă silinţa sĕ înăbuşéscă agitaţiunea şi sĕ pună capĕtŭ manoperelor agitatorilorŭ ruşĭ şi bulgar. Au fost confiscate numĕróse proclamaţiunĭ şi din 180 de complicĭ au fostŭ mulţĭ arestaţĭ. Mai mulţĭ urḑitorĭ ruşĭ şi emigranţĭ bulgarĭ au fostŭ isgoniţĭ din ţéră şi în contra complicilorŭ sêrbĭ s'a pornitŭ cercetare.

SCIRILE ḐILEI.

Lefurile funcţionarilorŭ mai slabŭ plătiţĭ le-a asiguratŭ de secvestru ministrulŭ de finanţe printr'unŭ emisŭ adresatŭ autorităţilorŭ financiare. Deórece s'au ivitŭ casurĭ, că pe lefurile funcţionarilorŭ, alŭ cărorŭ salarŭ nu trece peste 800 fl., s'a pusŭ secvestru prin sentinţă judecătoréscă aşa că detragerea din salarŭ sĕ se facă, când respectivulŭ primesce unŭ postŭ mai bine plătitŭ, ministrulŭ a declaratŭ acéstă procedere ca

fiindŭ în contraḑicere cu legea (LX: 1881 § 54,) şi a ordonatŭ ca o astfelŭ de hotărîre, ca neesecutabilă, din causa că e lipsită de basă, sĕ se trimită îndĕrătŭ judecătoriei.

***

Aplicarea legei industriale în România. Prin decisiunea ministrului agriculturei, industriei, comerciului şi domenielorŭ d. inginerŭ A. Beleşiu, inspectorŭ domenialŭ, este însărcinatŭ a inspecta, în numele ministerului, tóte fabricele cărora s'a acordatŭ avantagiele legei pentru încuragiarea industriei naţionale, şi a constata tóte modificările ce se aducŭ acestorŭ fabrice faţă cu condiţiunile, în carî se găsiau la data când li-s'au acordatŭ avantagiele. D-lŭ Beleşiu este însărcinatŭ a visita şi fabricele carî nu se bucură de folósele legei industriale şi a constata starea, în care se găsescŭ aceste fabrice, felulŭ şi cantitatea producţiunei lorŭ anuale, numĕrulŭ lucrătorilorŭ şi siguranţa lorŭ în fabrică, precum şi ori-ce informaţiunî.

***

Decădinţa industriei de spirtŭ. Lui „Pester Lloyd" i-se scrie din Clujŭ, la 3 Maiu. Aci se vorbesce, că tóte fabricile industriale de spirtŭ de aci, şépte la numĕrŭ, din causa mersului rĕu alŭ afacerilorŭ, vorŭ înceta a mai lucra.

***

Sistare de rugă. „Fóia Diecesană" scrie: Comitetulŭ parochialŭ din Borlova (lângă Caransebeşŭ) aduce la cunoscinţa tuturorŭ comunelorŭ învecinate, cumcă *ruga (nedeele) dela Inălţarea Domnului* de acum încolo *se sistézá* în acéstă comună. Sistarea s'a hotărîtŭ din motivŭ, că prin serbarea de rugă se perdŭ prĕ multe ḑile de lucru, chiar când acesta este mai inteuţitorŭ; éră cheltuelile au devenitŭ aşa de marî, încâtŭ poporulŭ nu le mai póte suporta fără pagubă materială fórte simţită.

***

Acusă retrasă. Advocatulŭ din Tĕrgu-Mureşului, Adam Lazar, acusase acum doi anî pe cei dela „Koloszsvar" şi „Ellenzek" pentru calumniă. Procesulŭ s'a totŭ amânatŭ, fiind-că acusatorulŭ s'a anunţatŭ de repeţi-orî ca bolnavŭ. In urmă se pusese terminulŭ pertractării procesului pe ḑina de 7 Maiu n. Acusatorulŭ însĕ şî-a retrasŭ acusaţia şi aşa tribunalulŭ a sistatŭ procesulŭ.

***

La băile Covasna-Vainafalĕu e aşeḑată pe timpulŭ câtŭ durézá sesonulŭ băilorŭ, dela 6 Maiu pănă la 31 Augustŭ la întrarea promenadei, o cutiă de poste pentru scrisorî, pe carî le ia în fiă-care ḑi la 6 óre dup'améḑî unŭ curierŭ şi le duce la oficiulŭ postalŭ din Covasna. Scrisorile şi ḑiarele adresate la Vainafalĕu se distribue gratuitŭ în case, prin oficiulŭ postalŭ din Covasna. Căruţa poştii plécă din Covasna cătră Chezdi-Oşorheiu în fiă-care ḑi la 6 óre diminéţa şi sosesce în Chezdi-Oşorheiu la 1 óră 40 min. dup'améḑî.

***

Odihna Duminecei. Ministrulŭ ung. de comerţŭ va depune încurêndŭ în parlamentŭ unŭ proiectŭ de lege pentru întroducerea obligatóre a repausului Duminecei.

***

Etate inaintată. In Sĕlişte a muritŭ o femeiă în vĕrstă de 102 şi alta în vĕrstă de 105 anî.

Cununiă. D-lŭ *Ioanŭ I. Bobeşŭ* şi D-şóra *Alecsandrina I. Nedelcovicî* îşî vor serba cununia Duminecă, în 29 Aprilie în biserica Sf. Vinerî din Ploescî. — Felicitările nóstre!

TELEGRAMELE „GAZ. TRANS".

(Serviciulŭ de coresp. biuroului din Pesta.)

Hamburg, 9 Maiu. Faţă cu faima ce se susţine despre rechiămarea trimisului plenipotenţiarŭ prusianŭ Kusserov se vorbesce din isvorŭ autenticŭ, că Kusserov 'şî-a cerutŭ unŭ concediu de şése sĕptĕmânî pentru căsĕtoriă, şi împĕratulŭ i-l'a datŭ. Faima ce se susţine, că Kusserov a fostŭ demisŭ, nu e adevĕrată.

Praga, 9 Maiu. Clubulŭ Cehilorŭ bĕtrânî a hotărîtŭ sĕ propună pentru Germanii boemî şi pentru Cehii tinerî câte unŭ mandatŭ în Delegaţiunî.

DIVERSE.

Maşină de timbratŭ scrisorile. Lumea se minunézá de cele ce face o maşină de timbratŭ scrisorile, născocită de Hey şi Dolphin şi întrodusă la oficiulŭ poştalŭ din Newyork. Maşina timbrézá pe óră 30,000 scrisorî, cărţî poştale, pachete ou făşii (bandă) ş. a. cu sigilulŭ de plecare, resp. de sosire, devalorézá mărcile, numĕră obiectele poştale şi le aşéḑă una peste alta, tóte acestea în modŭ automaticŭ. Se cere numai unŭ omŭ, care întroduce scrisorile în pâlnia (trichter) maşinei. Timbrarea nu lasă nimica de doritŭ, atâtŭ e de lămurită. Maşina e pusă în mişcare printr'unŭ micŭ electromotorŭ.

Nou soiu de grevă a isbucnitŭ în Lyon anume greva crescĕtorilorŭ de vite şi a negustorilorŭ de vite. Nu mai vreau sĕ ducă boi la tĕrgulŭ din Lyon, câtŭ timpŭ se esecută legea privitóre la esaminarea cărnii. Primarulŭ din Lyon a telegrafiatŭ ministrului de agricultură, care i-a rĕspunsŭ, că legea trebue sĕ se esecute. Primarulŭ 'şî-a datŭ demisia, deórece nu vrea sĕ se supună poruncilorŭ ministrului. Oraşulŭ Lyon e ameninţatŭ seriosŭ de lipsa de carne.

Cursulŭ pieţei Braşovŭ

din 9 Maiu st. n. 1890.

Bancnote romănescî	Cump.	9.35	Vênd	9.37
Argintŭ romănescŭ	„	9.29	„	9.32
Napoleon-d'orî	„	9.39	„	9.42
Lire turcescî	„	10.60	„	10.65
Imperialî	„	9.60	„	9.65
Galbinî	„	5.45	„	5.50
Scris. fonc. „Albina" 6%	„	—.—	„	—.—
„ „ „ 5%	„	—.—	„	—.—
Ruble rusescî	„	131.	„	132.
Mărcî germane	„	57.80	„	58.10
Discontulŭ 6-9% pe anŭ.				

Cursulŭ la bursa de Viena

din 8 Maiu st. n. 1890

Renta de aurŭ 4%	103.45
Renta de hârtiă 5%	99.70
Imprumutulŭ căilorŭ ferate ungare aurŭ	117.20
dto argintŭ	96.—
Amortisarea datoriei căilorŭ ferate de ostŭ ungare (1-ma emisiune)	—.—
Amortisarea datoriei căilorŭ ferate de ostŭ ungare (2-a emisiune)	—.—
Amortisarea datoriei căilorŭ ferate de ostŭ ungare (3-a emisiune)	113.50
Bonurî rurale ungare	89.—
Bonurî croato-slavone	.—
Despăgubirea pentru dijma de vinŭ ungurescŭ	—.—
Imprumutulŭ cu premiulŭ ungurescŭ	137.25
Losurile pentru regularea Tisei şi Seghedinului	126.25
Renta de hârtiă austriacă	89.40
Renta de argintŭ austriacă	89.85
Renta de aurŭ austriacă	110 10
Losurî din 1860	139.—
Acţiunile băncei austro-ungare	945.—
Acţiunile băncei de creditŭ ungar.	340.75
Acţiunile băncei de creditŭ austr.	301.25
Galbenî împĕrătescî	5.55
Napoleon-d'orî	9.39½
Mărcî 100 imp. germane	58.—
Londra 10 Livres sterlinge	118 15

Editorŭ şi Redactorŭ responsabilŭ:
Dr. Aurel Mureşianu.